

GOLUBAČKA NOĆ MIROSLAVA MAKSIMOVIĆA

U poeziji Miroslava Maksimovića tema proticanja vremena, rastakanja životnih snaga i tradicionalnih smisaonih polja, počela je da biva naglašenije prisutna. Takav tematski smer posebno je vidan u onim pesmama u čiju su sadržinsku osnovu intenzivnije uvedeni motivi neposrednih egzistencijalnih i društveno-političkih lomova: rata i stradanja. Ali, kako se u velikim komešanjima i slomu vrednosti, koji ih na ovom prostoru poslovično prati, ne urušavaju i ne menjaju samo zatečeni sistem vrednosti, već hukom vremena i istorije bivaju zahvaćene i pojedinačne ljudske sudbine. Otuda je u poeziji ovog pesnika, zainteresovanog za pojavne vidove savremenosti, počela da biva očiglednija i sama empirijska osnova na kojoj se izgrađuje njegovo lirsko svedočenje. To je vidno u Maksimovićevim novijim sonetima. U tim pesmama su pred čitaoca izvođeni i prizori iz najneposrednijeg okruženja poetskog subjekta gde su do izražaja došla ljubavna osećanja, smrt bližnjih i slični (arhetipski) momenti iz svakodnevice i neposrednog okruženja. U takvim lirskim situacijama postalo je očigledno i to kako je proticanje vremena sljubljeno sa samom tematskom osnovom pesme u kojoj se, kroz naročito projektovanu tačku gledišta, takođe opaža i kako poetski subjekt uviđa da je i on biće koje je zahvaćeno neumitnošću dezintegracije i nestajanja. Na osnovi tako stečenih uvida izgrađena je i sonetna pesma „Noć u Golupcu“. Međutim, u Maksimovićevo pevanje o prolaznosti ugrađena je jedna simbolički višeznačna tematska pojedinost – Dunav. Pevanje o ovoj velikoj reci pesnik postavlja u tematsku osnovu jedne pesme još u knjizi *Životinjski svet*, naslovljenoj prema imenu reke, dok je u podnaslovu ona topografski preciznije određena: „Pod Golupcem“.

Gradeći poetsku predstavu o proticanju vremena, Maksimović je u ovoj pesmi kroz zaoštrenu vizuru, opazio i to gde je sve Dunav bio i šta je narodima koji se u njegovom koritu „smiruju“ značio: „Bio sam pod Bečom. (...) Bio sam rimska međa,/ odvajao svetski smisao od besmisla.“ Pevajući o „znanju“ koje je njegov lirski junak, klizeći „kroz zbunjene zemlje“ stekao, pesnik ukazuje i na to da mu je svedočenje o sticanju saznanja koja donosi iskustvo trajanja bila jedna od prioritetnih stvaralačkih namera. Iz tog razloga on na polovini pesme, u kojoj se zasvođuje svedočenje o trajanju i putovanju koje se saopštava iz perspektive junaka-reke, kazuje kako zemlje kroz koje protiče Dunav „znaju“ da je on „stariji“. Dok u komentaru uz taj iskaz rezonerski dodaje kako: „Voda zna samo da teče svojim tokom/ i ako je niko ne uči“. Na taj način bivaju spojena dva tipa saznanja: jedno kazuje o prirodnoj inerciji i neumitnosti, a drugo je obeleženo onim trajanjem koje su uređivali kultura i civilizacija – dakle, čovekova istorija.

U tom spletu sila prirodne nužnosti i kulturnog rada i trajanja, posle iskaza predočenog iz perspektive reke, u pesmi se začinje iskaz koji oblikuje govorno lice čije se stanovište može povezati sa ličnošću samog pesnika u čijoj se svesti i začinju ta diferencijalna saznanja: „Ali, imam i ja svoje oluje“, reći će on i dodati: „imam i ja svoje nemire koji udaraju

bez cilja/ a zatim postaju istorija". Tako postaje vidno kako se u ovoj pesmi u ravan analogije dovode iskustva trajanja reke i iskustvo trajanja pojedinca koji, prozirući neumitnost promena, uviđa kako se njegovo trajanje saobražava opštijim načelima koja simbolizuje sama reka. Odnosno, kako se sile prirode i silnice društva u nekim tačkama saobrazno poimaju. S tim što čovek ono što je minulo kasnije ume da osvesti, da mu raspozna kauzalitet i da ga odredi kao istoriju.

Značenjsko i simboličko povezivanje proticanja velike vode sa prolaznošću čovekovog trajanja, u ovoj je pesmi izvedeno sa još jednom stvaralačkom namerom. Ona se može raspoznati u upitnom, završnom, iskazu govornog lica: „Jesam li reka koja sastavlja vremena i narode,/ ili sam sirota traka vode?“ Samosvesna zapitanost o smislu i funkciji trajanja (i stvaranja) kojom je dominantno obojen ovaj iskaz, predstavlja vršnu tačku ove slikovite i retorične Maksimovićeve pesme. Tu se ambivalentno sustiču saznanja i uvidi o bezvremenosti prirodnih sila i prikraćenosti ljudskih nauma, odnosno o vrednosti onih napora koji su činjeni u pravcu „povezivanja“. A kako su umetnost i poezija nerazlučivi i važni za takav napor, ova je pesma, jednim delom, izvedena i kao mala simbolizovana rasprava o sudbini poezije i stvaralaštva uopšte. A kako se ta sudbina nužno začinje, ispunjava i razrešava u vremenu, to je pevanje o smislu stvaranja ovde nužno povezano sa pevanjem o smislu istorije.

Takav interpretativni zaključak postaje očigledan kada se pogled uporedno usmeri na još dva komplementarna pesnička teksta Miroslava Maksimovića. Jedan je već naznačen, u pesmi „Noć u Golupcu“, a drugi mu je naporedan i imenovan kao „Događaj u Golupcu“.

Započeta kao izveštaj/opis u sonetnom dvanaesteru sa ukrštenim rimama i ova je pesma izvedena sa namerom da se, poredbeno, dođe do određenih diferencijalnih saznanja o smislu života. Otuda se već u prvom stihu kaže kako, dok na Dunav pada noć, „otvara se tama“, a potom i to kako u pleneru „Hor zvezda ulazi, ore se svodovi“ i kako pred očima grandioznošću prizora ponesenog poetskog subjekta „sve divno izgleda, božja panorama“. Njihova veličina i lepota dodatno se ističu komentaram „svečano i moćno ko carski brodovi“. Ali, kazaće odsudno govorno lice potom da sve je to „u suštini: praznina i ništa./ Tek reka i čovek slučajno se sreli“. I tim iskazom, u kome se potire i smisaono i asocijativno sužava i prazni romantičarski patetično intonirana grandioznost opaženog prizora predloženog u prethodnom iskazu, on će markirati najuže polje svoje zainteresovanosti u vezi sa posmatranjem tog slučajnog susreta kome je i sam bio svedok. To je ono polje u kome može da se opazi kako i reka koja je iz „gradova slavnih boravišta“, do Golupca dotekla zbog mogućnosti da sa tim posmatračem/poetskim subjektom „pomrčinu deli“.

Pomrčina koju u ovoj sintagmi pominje poetski subjekt nije, očito, sasvim obična. Nije ona u ovom sonetu data kao puka reč koja imenuje jednu prirodnu pojavu. Njeno je značenje, na to ukazuje i celokupno aktivirano tematsko gradivo i misaoni sklop pesme, a posebno njena efektna završnica, ovde dato u prenesenom smislu – kao metonimijska zamena za imenovanje jednog dubinskog egzistencijalnog svojstva. Zbog toga je, da bi se to svojstvo intenzivno dovelo u prednji plan, poredbeni kontrast u tercetima predložen u slici direktnog i naporednog susreta dva aktera pesme: „Dunav Evropljanin, budućnosti vesnik./ A o meni misle da sam srpski pesnik./ Oba postojimo imenom i delom“.

Ta naporednost u ovoj pesničkoj slici data je kao latentna suprotstavljenost njenih aktera. Da je to tako, može da se dosluti i pretpostavi već iz oglašene sklonosti ovog pesnika da svoje tekstove formira na tematskoj osnovi koju nudi dramatična savremenost, kao i stvaralačka sklonost da se slika savremenosti u pesmama predočava sa znatnom dozom ironijskog preokretanja i angažovano-kritički usmeravanog značenja. Tako je i ovde poetska slika konkretizovana u podrazumevanoj distinkciji elemenata koji je čine. Dunav je Evropljanin, dočim za pesnika kažu da je „srpski“. To pridevsko određenje dato u ovoj pesmi, na podlozi savremenih dešavanja i aktuelnih stereotipno zaoštrenih odnosa Balkana i Evrope, za samog pesnika nije nimalo afirmativno. Međutim, takva spoznata suprotstavljenost koja se može iskustveno potvrditi i proveriti, budući da „Oba postojimo imenom i delom“, nije u ovoj pesmi data kao njen najviši saznajni i smisaoni vrh. Ona je u njoj postavljena kao podloga na kojoj postaje moguća motivisana dalekosežna zapitanost poetskog subjekta: „A što smo i ko smo, star Dunav, stari ja?“ – kazaće on da bi, potom, svoju upitnu misao izoštrio i gradirano ucelovio dodatnim pitanjem: „Njegova pod vodom, ili moja pod čelom/ čija je dublja prazna provalija?“ O tome je, dakle, u ovoj pesmi ponornih misaonih uvida reč.

Sumorno saznanje poetskog subjekta do kog je došao u sumračnoj tami pored Dunava da je sve „praznina i ništa“ (a reč praznina je dva puta u ovoj pesmi aktivirana) predstavlja vršnu smisaonu tačku ove pesme. Izgrađena na složenoj podtekstovnoj i međutekstovnoj osnovi, koliko i na empirijskoj podlozi, ona sabira različite tipove saznanja i nudi jasnu poruku. Tipovi saznanja koji se u njoj sustiču različiti su po svojoj prirodi. Jedno saznanje dolazi iz neposrednog susreta poetskog subjekta sa velikom rekam koja, kaže se to jasno u naporednoj pesmi „Događaj u Golupcu“, „Ne zna zašto traje“, dok je drugo opredeljeno složenim iskustvima i saznanjima same govorne instance u čijem se misaonom gestu podrazumeva i iskustvo kretanja kroz kulturu, koju i ovde valja shvatiti kao kolektivnu memoriju.

Ujedinivši determinističko saznanje da, kako se kaže u pesmi „Dunav“, „Voda zna sama da teče svojim tokom/ i ako je niko ne uči“ i saznanje predočeno u anegdotskoj pesmi „Događaj u Golupcu“ da i „laptopsko doba“ otvara tamu, ova Maksimovićeva pesma predočava porazna uverenja do kojih je došla zaoštrena intelektualna samosvest poetskog subjekta da, kao u biblijskoj *Knjizi Propovednikovoj*, sve je „tama i muka duhu“; da pod silom vremena sve prolazi, čili i nestaje. Takav pesimističan misaoni uvid i smer predocen u Maksimovićevoj pesmi (i pesmama), može da se interpretativno poveže sa podtekstovnom osnovom koju nudi pesma (i poetika) Jovana Sterije Popovića „Spomen putovanja po doljnim predelima Dunava“.

Varirajući u ovoj dugoj, retorički razvijenoj pesmi klasicističku tezu o večnoj promeni sveta i nepostojanstvu sudbe, ovaj je nacionalni klasik izgradio takvu poetsku viziju u kojoj se ništa ne otima razornoj sili vremena. Budući da „Sve, što na zemlji što je, meni podleže skoro“, neminovno je „da svi vremena žrtva budu“. Otuda dolazi i gorko iskustveno saznanje da „Vreme je potrla sve, i delo i majstora samog“, a na tom saznanju biva izgrađena teza da „Kratak je život ko san, dela su večita tek“. Na taj način postaje vidno kako se, na podlozi Sterijine pesme, u Maksimovićevim pesmama oblikuje složena vizija i ambivalentni misaoni sklop koga čine sila prirode i stvaralačko nastojanje čoveka: da sve ljudsko

neumitno propada i nestaje. I to je jedna od značenjskih srodnosti između pesama ova dva pesnika koji su u tematsku osnovu svojih pesama ugrađivali intenzivan i istančan doživljaj proticanja vremena, da bi na takvoj osnovi izgrađivali veoma složene, a u mnogim elementima srodne, individualne poetske slike i misaone koncepte.

Ti srodni gradivni elementi nisu samo formalni: tematski i sadržinski; oni su mnogo više idejni i, šire uzev, poetički i kulturološki. I jedan i drugi pesnik su osetili potrebu da svoj iskaz oblikuju kao spoj lirskog gradiva i narativnog postupka u kome su vidna dva naporedna toka – jedan dolazi iz prirode, dok drugi oblikuje čovek. Na taj su način u njihovim pesmama oblikovane, sasvim vidne, sižejne okosnice i dramska čvorišta, a tema prolaznosti u njima je postavljena kao dominantna misaona žiža koja sjedinjuje i intenzivira ostale aktivirane motivske podsticaje.

U pesmama oba pesnika Dunav je predstavljen kao veza između dva vremena i sveta. Govornom licu Sterijine antologijske pesma sa Dunava se pruža „divno pozorje oku“, dok je subjektu Maksimovićeve pesme „Noć u Golupcu“ pred očima „božja panorama“. I jednom i drugom pesniku ipak su konačni ishodi sudbinske drame dobro znani. Maksimovićev lirski junak introspektivno opaža kako je i sam obuhvaćen tim, neumitnim, destruktivnim procesom. Iz tog razloga je moguće da se kaže kako je pesnik, naš savremenik, za podtekst svoje pesme (i pesama) eliotovski stvaralački preuzeo neke elemente iz pesme svog starijeg prethodnika, a sa njima i elemente njenog idejnog, misaonog i značenjskog sklopa. A to istovremeno znači i duha vremena, kulturnog i poetičkog konteksta i obrasca, i učinio ih nanovo aktuelnim, simbolički i misaono delatnim i vrednim. Pokazujući, pri tom, na koji se to način plodotvorno obnavlja i uvećava snaga reči u vremenu.